

TURECKO 2000

1. Základní údaje o Turecku

si laskavý čtenář najde na konci materiálů, kam jsem přiložil seznámení s Tureckem a Istanbulem včetně plánu z materiálů CK Pepa, jejíž péči jsem navštívil Turecko v roce 1992; vše platí, až na ceny a vztah turecké liry k ostatním měnám, inflace je tam závažná.

2. Itinerář trasy (s částečným zdůrazněním biotopů po trase)

Itinerář je pracovní, předpokládá cestu jihem tam a severem nazpět a přechod Dunaje přívozem ve Vidinu. Vzhledem k záplavám na Tise nelze vyloučit cestu přes Sibiú- Ruse a průsmyk Šipka v Bulharsku, což by cestu tam asi trochu prodloužilo.

Čt 27.4. 19.00 odj. ČB - Brno - Blava - Budapest - Szeged - Arad ca 800 km

Pá 28.4. někdy kolem 11.00 přestávka v Rumunsku, odjezd 19.00 směr Sibiú -Pitesti - Bucuresti - Ruse ca 620 km

So 29.4. v nočních a dopoledních hodinách příjezd Bulharskem ca 400 km, v ideálním případě v poledne dojezd do Edirne, 8 hodin přestávka(je-li nutno), nocleh cestou do Kuru-Dagi, kdyby mohl autobus odjet ještě z Edirne, pak ca 140 km do Kuru-Dagi, tam nocleh, več. exkurze lesy *Pinus brutia*, . *Q. cerris*

Ne 30.4. Kuru-Dagi - Canakkale ca 100 km, cestou krátká exkurze 2-3 hod. macchie s *Pinus brutia* (pokud se tak nestalo již včera) - trajekt - ca 40 km Troja (prohlídka), Troja - Edremit ca 120 km, nocleh někde v okolí Burhanyie u moře

Po 1.5. Burhanyie - Pergamon 90 km, prohlídka Pergamon dopoledne, Pergamon-Izmir-Ephesos ca 180 km, prohlídka Efesos pozdní odpoledne, nocleh někde za Kusadasi u moře nebo před Soke v horách, po cestě nebo v podvečer botanizování

Út 2.5. Soke - Millet ca 50 km, prohlídka, dále Milas ca 60 km, odbočka na Bodrum ca 60 km, Halikarnassos, prohlídka, zpět Milas ca 60 nocleh

St 3.5. Milas-Sakar ca 95 km, Sakar-Közcegiz Golu, krátká exkurze lužní les s Liquidambar etc., dále do Fethyie (ze Sakaru 111 km), Kemer 25 km (porost Quercus ilex), Finike 144 km, někde nocleh

Čt 4.5. Finike - průsmyk Avlanbeli, porosty Cedrus, exkurze, zpět (eventuelně až do Elmali), max tam i zpět 130 km, dále do Olimpos Beydaglari Milli park, ca 80 km, nocleh v parku nebo u moře?

Pá 5.5. přestávka autobusu, celodenní exkurze do parku, Pinus brutia, Pinus pallasiana, cedry

So 6.5. odjezd směr Antalya brzy ráno (autobus se vyspal) ca 50 km, dále Köprülü Kanyon, Milli Park, ca 70 km, porosty Cupressus, Oleo-Ceratonion etc., exkurze, zpět k pobřeží a na východ, u Kizlotu do hor do sedla mezi Akseki a Cevizli ca 150 km, 1500 m n.m.,

porosty Cedrus a Abies cilicica, cestou na sever nocleh (event. dojezd až k Beysehir Gölu)

Ne 7.5. dojezd k Beysehir Gölu, exkurze na západním břehu polodenní, ca 14.00 odjezd Konya (150 km), krátká prohlídka města, pokračování směr ke Krater Gölu 105 km, tam někde nocleh.

Po 8.5 Krater-Gölu – Ulukisla 90 km, průsmyk Caykavak 1584 m (zde asi exkurze kratší) – Nigde 90 km – Kappadocie (Göreme) ca 90 km nocleh v okolí Göreme

Út 9.5. Exkurze Kappadocie, zemní pyramidy, stepní vegetace na sopečných tufech, prohlídka některých městeček, odjezd od údolí Ihlary ca 100 (možno vypustit), nocleh zde nebo ještě přes Aksaray k Tuz Gölü ca 100 km a nocleh zde

* St 10.5 slané stepi u Tuz Gölü, přejezd přes Ankaru do Bolu ca 300 km (z poloviny dálnice), odpoledne exkurze pontické bučiny v pohoří Bolu Dag, nocleh tamtéž.

Čt 11.5 brzy ráno Bolu-Istanbul 260 km většinou dálnice, příjezd Istanbul ca 11.00-12.00, prohlídka Istanbulu, odjezd ca v 19.00 směr Edirne

Pá 12.5 a So 13.5 cesta nazpět obdobně přes Ruse – Arad – Szeged – Bratislava, příj. ČB So odpoledne nebo navečer.

Itinerář je pracovní, v případě rychlejšího opuštění Mediteránu je možno ještě zavítat z Kappadocie přes Kayseri do Hatusaše na chetitiské vykopávky a odtud teprve přes Ankaru.

3. Geologie a geomorfologie

Turecko je geologicky i reliéfově velmi různorodá země - tento fakt výrazně ovlivňuje mesoklimatickou variabilitu i bohatství květeny a vegetace. Nížinný charakter má pouze západní pobřeží při Egejském a Marmarském moři a delty větších řek na jižním pobřeží (např. delty řek Seyhan a Ceyhan u Adany). Dlouhá pobřeží Černého i Středozemního moře jsou lemována západovýchodními pohořími, která uzavírají vnitřní náhorní anatolskou plošinu. Na severu se táhne téměř rovnoněžkový pás Pontických hor s nejvyšším vrcholem 3937 m. Jižní pás pohoří, vlnící se esovitě od Fethyie na jz. Turecka až téměř po jezero Van na východě je nejčastěji uváděn pod jménem Taurus a dělí se obvykle na západní Taurus z. od Antalye, střední Taurus od Antalye po Kahran Maras (mající v masivu Ala Daglari nejvyšší vrchol 3734 m), Antitaurus (jediný relativně krátký masiv orientovaný poledníkově v oblasti Hatay (Antiochie) zasahující až na syrské hranice) a východní Taurus. Severní i jižní pohoří jsou velmi geologicky pestrá, se sérií vápnitých, silikátových i nevyhraněných metamorfovaných hornin; jejich vznik náleží terciárnímu alpsko-karpatiskému vrásnění. Anatolská náhorní plošina leží v průměrně nadmořské výšce 1200 m a je geologicky uniformnější. Zejména v její střední části se vyskytují sníženiny s tvorbou slaných jezer a slaných půd (největší a nejznámější je periodické jezero Tuz Gölü j. od Anky). V oblasti plošiny se jako významný geomorfologický činitel uplatňovala terciární sopečná činnost, které dala vzniknout většímu počtu soliterních sopečných vulkánů, vyčnívajících téměř 3000 m nad okolní krajinu. Nejznámější jsou sopky Hasan Dagi u Aksaray a zejména Erciyes Dagi u Kayseri, jejichž činností vznikla pozemská měsíční krajina Kappadocie - ukázka, co dovede voda a vítr s měkkými sopečnými tufy.

4. Základní klimatické (a v podstatě i vegetačně floristické) členění Turecka

4.1 Středozemská oblast (Východní Mediterán)

Klimaticky velmi příznivá oblast etéziového klimatu, omezená na nížiny z. Turecka při Egejském a Marmarském moři a na j. svahy pohoří Taurus na jihu Turecka. Charakteristická je mírná a v principu bezmrazá zima (absolutně jen do -10 C) a horké léto; srážky jsou omezeny na zimní a jarní období, ve druhé polovině vegetační sezóny nastává výrazné období sucha (známé v klimatologické hantýrce jako „Trockenzeit“), které je negativně limitující pro výskyt většiny opadavých dřevin. Nejvýhodnější oblast mediteránní vřdyzelené vegetace; na jižním pobřeží je vlivem pohoří Taurus podnebí prakticky subtropické, umožňující pěstování tropických plodin. Východní Mediterán má velmi bohatou, nikoli však velmi svěbytnou floru - počet druhů je vysoký, zásadní podíl však zde mají druhy vyskytující se v celém Mediteránu, méně pak jen v Mediteránu východním; počet lokálních endemitů není vysoký.

Těto oblasti budeme věnovat největší část naší exkurze - má sloužit jako protiklad španělské Andaluzie, do níž byla podniknuta exkurze v roce 1996.

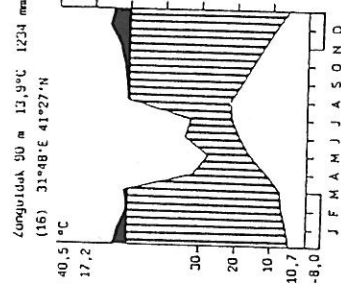
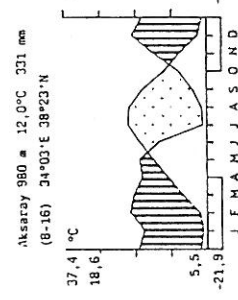
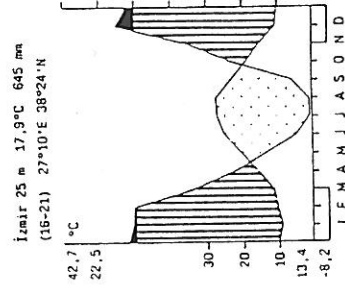
4.2 Vnitroanatolská oblast

Oblast výrazně kontinentálního klimatu, v zimě s malými sněhovými srážkami a velkými mrazy, které klesají v lednu pravidelně hluboko pod bod mrazu (v extrémech až do -30 stupňů). Území se vyznačuje celoročně nízkým úhrnem srážek (300-500 m) - dešťově bohatší je pouze jaro, zatímco ve druhé polovině vegetační sezóny nastupuje stejný „Trockenzeit“ jako u mediteránní oblasti. Vegetace musí být tomuto extrémnímu klimatu přizpůsobena: dřeviny se vyskytují jen málo, převažuje stepní travinná vegetace, popř. vegetace polštářovitých či sukulentních rostlin. Rostliny se brání proti výparu i dalšími způsoby - různým oděním, tvorbou silic apod. Anatólie je nejzápadnější výspou irano-turanské kontinentální květeny, a navíc výspou izolovanou od středoasijského centra hradbou Kavkazu a přílehlých hor s. Íránu. To má za následek nejen bohatost, ale i svěbytnost flóry - největší počet tureckých endemitů se vyskytuje právě v náhorní Anatólii. V této oblasti strávíme vzhledem k jarnímu období relativně kratší dobu, projedeme ji však od severu k jihu a budeme mít možnost si udělat obraz o Anatólii.

4.3 Pontická oblast

Oblast celoročně vysokých srážek, bez výrazného období sucha v létě, s mírnou zimou (průměrná teplota ledna neklesá pod bod mrazu). Vegetačně jde o oblast s převahou opadavých listnatých lesů, zejména bučin, jimž toto humidní klima vyhovuje. Floristicky sem zasahují mnohé prvky z Kavkazu a dosti velký je i endemitismus v této oblasti. Tuto oblast navštívíme pouze severně od Ankarý v oblasti města Bolu (pohoří Bolu Dag).

Typické klimadiagramy pro všechny tři oblasti jsou uvedeny na obrázku - 1 mediteránní oblast, 2 - anatolská náhorní plošina, 3 - pontická oblast

1

2

3

5. Flóra

Turecko má ca 8 500 druhů vyšších rostlin, přičemž mnohé kritické okruhy ještě zdaleka nejsou dostatečně prozkoumány a stále jsou popisovány nové druhy. Nejvíce jsou zastoupeny čeledi s vývojovým centrem ve východní části Mediteránu a přilehlé Přední a Střední Asii - *Lamiaceae*, *Boraginaceae*, *Caryophyllaceae*, mnohé čeledi z jednoděložných geofytů - *Hyacinthaceae* (*Ornithogalum*), *Iridaceae* (*Crocus*, *Iris*), *Liliaceae* s.str (*Fritillaria*, *Gagea*). K velmi obtížným patří mnohé *Fabaceae* (*Medicago*, *Trifolium*, *Vicia*, *Lathyrus*) a *Scrophulariaceae* (*Verbascum*, *Veronica*). Divizna je exemplárním příkladem rodu, majícího vývojové centrum přímo v Turecku - je odtud udáváno ca 230-240 druhů, přičemž téměř 200 druhů je endemitních. Z dalších rodů, majících zde své vývojové centrum i centrum variability, možno uvést *Hypericum*, *Alyssum*, *Sideritis*, *Satureja* či *Onosma*. Dřevní dominanty jsou významné spíše fytogeograficky a s výjimkou některých rodů (*Rhamnus*) nejsou zastoupeny větším množstvím druhů. Specifickým problémem jsou však duby - problematické jsou jak vždyzelené, tak opadavé. Z vždyzelených je zastoupen *Q. coccifera*, převážně ve stromovité formě, udávaný často jako samostatný endemický druh *Q. calliprinos*. Velmi vzácný je nejtýpější dub mediteránu *Q. ilex*, zasahující jen na JZ okraj Turecka. Z opadavých dubů sem zasahují některé submediteránní druhy zastoupené i u nás (byť obvykle v jiném poddruhu), jako je *Q. pubescens* nebo *Q. cerris*, vyskytuje se zde však větší množství endemitních opadavých dubů s malými areály (jako např. *Q. trajana*, *Q. macrolepis*), jež jsou mnohdy obtížně určitelné a jejich taxonomické hodnota sporná.

6. Fytogeografické vazby

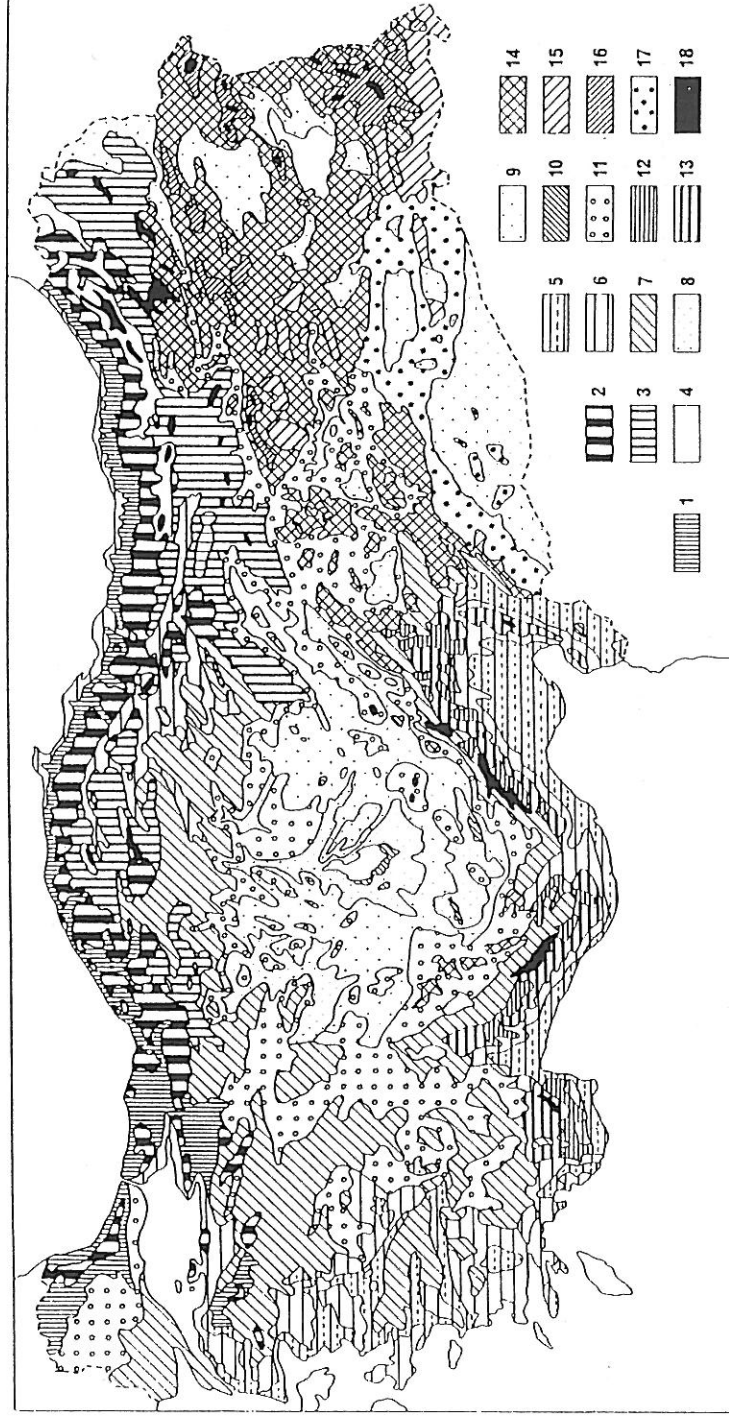
Typickými východomediterránními druhy jsou např. *Sarcopoterium spinosum*, dominanta příbřežních porostů garrigue, z keřů pak *Arbutus andrachne* (ne rozdíl od celomediteránního druhu *A. unedo*) či opadavý *Styrax officinalis*; východomediterránní jehličnatou dominantou je *Pinus brutia* (opět na rozdíl od celomediteránního druhu *P. halepensis*). Mnohé východomediterránní dřeviny z vyšších poloh mají ostrůvkovitý areál - příkladem budiž *Abies cilicica*, *Cedrus libani* nebo *Juniperus excelsa*. Reliktní ostrůvkovitý výskyt v nižších polohách je vzácnější - příkladem jsou dřeviny lužních lesů *Liquidambar orientalis* nebo *Platanus orientalis*. V oblasti východního Mediteránu jsou původní mnohé dřeviny, zdomácnělé nebo pěstované po celém Středomoří - ať už jde o planou olivu (*Olea oleaster* nebo *O. europaea* subsp. *sylvestris*), *Ceratonia siliqua*, *Punica granatum* či *Cupressus sempervirens*.

Dominantami lesů pontické oblasti jsou mnohé vikariantní druhy našich dřevin - nejtýpější jsou *Fagus orientalis* či *Carpinus orientalis*, v podrostu často s kavkazskými druhy rodu *Rhododendron*.

6. Vegetace

Různorodost vegetace ukazuje vegetační mapa. Formacím, resp. společenstvům, jichž se bude dotýkat naše exkurze, jsou dále věnovány podrobnější floristické či geografické poznámky.

Vegetační mapa Turecka

- 1 Pontické bučiny nižších poloh (dominuje *Fagus orientalis*, v podrostu vzdyzelené dřeviny - rhododendrony apod.)
- 2 Smíšené horské lesy pontické oblasti - buk, jedle (*Abies nordmanniana* s.l.). smrk
- 3 Pontické boro-smrkové lesy (*Pinus pallasiانا*)
- 4 Subalpínská keříčková společenstva pontické oblasti
- 5 Degradované macchie a kulturní krajina v mediteránní oblasti
- 6 Původní tvrdolisté listnaté lesy, macchie a lesy s *Pinus brutia* (mozaika těchto společenstev)
- 7 Smíšené lesy vzdyzelených a opadavých dřevin (submediteránní porosty *Pinus pallasiانا*, *Quercus* sp. div)
- 8 Xeromorfní otevřené keříčkovité porosty (primární pelyňkové stepi)
- 9 Xeromorfní otevřené porosty polokulovitých trnitých keříků (*Astragalus* subg. *Tragacantha*, *Acantholimon*)
- 10 Slanomílné porosty
- 11 Formace anatólské lesostepi (silně degradované porosty *Q. pubescens anatolica*)
- 12 Jihoanatólské jedlové a cedrové lesy
- 13 Horské lesy s dominující *Pinus pallasiانا*
- 14 Smíšené formace opadavých dubových lesů a trnitých keříčků ve východní Anatólii
- 15 Montánní opadavé dubové lesy (*Q. brantii*)
- 16 Xeromorfní otevřené porosty pelyňků a polokulovitých keříčků ve vých. Anatólii
- 17 Silně degradované montánní opadavé lesy včetně kulturní krajiny
- 18 Subalpínské a alpské formace

6.1 Vegetace východního Mediteránu

Původní vegetaci této oblasti je tvrdolistá vřdyzelená vegetace tvořená původními lesy (zde ve velmi malé míře) a křovinami typu macchie. Za sekundární, avšak široce rozšířená se považují porosty nízkých keřů - garrigue, floristicky se často lišící na vápnatých a odvápněných podkladech. Hlavní rostlinná společenstva v Mediteránu ukazuje následující tabulka:

Hlavní rostlinná společenstva (fytoceózy) mediteránního vegetačního fenomenu

fanerofyty	les	<i>Quercetia ilicis</i> <i>Quercetalia ilicis</i> <i>Quercion ilicis</i> ? <i>Pistacio-Rhamnetalia</i> <i>Oleo-Ceratotion</i> ? <i>Erico-Arbution</i>	tvrdolistý vřdyzelený les ↔ macchie (vysoký matorral) les s dominantními vřdyzelenými duby (<i>Q. ilex</i> , <i>Q. suber</i>) lesy s dominantními borovicemi (<i>Pinus halepensis</i> , <i>P. pinea</i> , <i>P. pinaster</i>) primární macchie v Termomediteránu sekundární macchie ve stř. a vyšších polohách	zonální klimax azonální „paraklimax“ zonální klimax sekundární
chasmofyty	polokete	<i>Cisto-Lavanduletea</i> <i>Cisto-Micromeretea</i> = <i>Ononido-Rosmarinetea</i>	garrigue (nízký matorral) na silikátových podkladech garrigue (nízký matorral) na vápencových podkladech	sekundární sekundární
hemi- kryptofyty	travniny	<i>Lygeo spariti-Stipetea tenacissimae</i>	stepní a skalní porosty na extrémně mělkých půdách v nejsušších oblastech	azonální

Východomediteránní macchie se často nazývají šibljaky - na rozdíl od typické macchie se na jejich skladbě podílí i množství opadavých dřevin (např. *Paliurus aculeatus*, *Cotinus coggygia*, *Syrax officinalis*). Formační posun je patrný i u nižších garrigue - zde se častěji nazývají frygana a liší se fyziognomií i druhovým složením; nápadně je podstatně menší zastoupení siličných hluchavkovitých a to, že množství druhů je opatřeno trny či kolci a i svým polokulovitým vzrůstem se výrazně brání okusu.

Vegetační stupňovitost východního Mediteránu ukazuje tabulka na následující straně.

6.1.1 Vřdyzelené macchie a zbytky lesů

Machiové porosty jsou považovány v této oblasti za klimax - sám název svazu *Oleo-Ceratotion* je založen na původním výskytu těchto dřevin. Z dalších dřevin se setkáme s *Pistacia lentiscus*, *P. terebinthus* subsp. *palaestina*, *Rhamnus lycioides*, *Myrtus communis*, *Phyllirea latifolia*, *Arbutus unedo* a *A. andrachne*, *Laurus nobilis*, *O. calliprinos*, z lian *Tamus communis*, *Smilax aspera*. Výškově navazující formaci jsou lesy s dominující *Pinus brutia*. Tato borovice však často sestupuje až do Termomediteránu a tvoří zde řídké porosty na mělkých půdách, mnohdy s keřem *Paliurus aculeatus*, v nichž podrost je tvořen druhy garrigue resp. phrygany. Vlastní phrygana bez stromů se vyskytuje při mozkém pobřeží - její dominantou je již zmíněný druh *Sarcopoterium spinosum*. Na vápnatých půdách nalezneme *Calicotome villosa*, *Genista acanthoclada*, *Anthyllis hermanniae*, *Teucrium capitatum*, s hojným výskytem orchidejí (*Serapias*, *Ophrys*). Na silikátových a písčinych půdách dominují většinou cisty (*C. salvifolius*), *Erica manipuliflora*, *Lithodora hispidula* apod. Ve spásaných phryganách jsou často nápadně jedovaté cibuloviny -

Asphodelus ramosus či *Urginea maritima*. Specifitou jsou dnes vzácné porosty původních cypřišů *Cupressus sempervirens* - dobře vyvinuté jsou např. v Koprulü Kanyon NP sv. od Antalyae.

Vegetační stupně východního Mediteránu

	prům.roč teplota	charakteristická vegetace
Termo-Mediterrán	>16°C	macchie, garrigue, <i>Oleo-Ceratonion</i> , přímořské písčiny travnině porosty, skal. stepi
Meso-Mediterrán	11-16°C	lesy s <i>Pinus brutia</i> , macchie s <i>Q. calliprinos</i> , porosty <i>Cupressus sempervirens</i>
Supra-Mediterrán	8-12°C leden 0°C	opadavé lesy v humidnějším klimatu (<i>Quercus cerris</i> , <i>Ostrya carpinifolia</i>), lesy <i>Pinus nigra pallasiana</i>
Montánní Mediterán	8-12°C leden <0°C	lesy při horní hranici lesa (<i>Pinus nigra pallasiana</i> , <i>Abies Cedrus libani</i> , <i>Abies cilicica</i>)
Oro-Mediterrán	<8°C leden <0°C	trnité polokeře (<i>Erinacea anthyllis</i> , <i>Astragalus</i> sp.) subalpínské trávníky

6.1.2 Pobřežní psamofytní a skalní vegetace

Formace je tvořena druhy s celomediterránním rozšířením, často zasahujícími i do oblasti Atlantiku. Příkladem budiž *Cakile maritima*, *Salsola kali*, na písčínách *Elymus farctus*, *Otanthus maritimus*, *Medicago marina*, *Euphorbia paralias*, *Ammophila arenaria*, *Cyperus capitatus*, na podzim *Pancratium maritimum*. Ze specifit tureckého pobřeží možno uvést *Verbascum pinnatifidum*, *Calystegia soldanella*, *Ipomoea stolonifera* a některé jednoletky - *Pseuorlaya pumila*, *Lotus halophilus* atd. Na pobřeží moře možno nalést i mořskou cévnatou floru - *Posidonia oceanica*, *Zostera marina*, *Cymodocea nodosa*.

6.1.3 Mediteránní lužní lesy

Typickými dominantami jsou *Platanus orientalis*, *Nerium oleander*, vystupující jako pionýrský druh při osidlování břehů a liana *Vitex agnus-castus*. Zvládností jz. Turecka jsou lužní lesy s *Liquidambar orientalis* s doprovodem *Alnus orientalis*, *Fraxinus angustifolius* a s hojným zastoupením lian (*Smilax excelsa*, *Periploca graeca*, *Lonicera etrusca*).

6.1.4 Jehličnaté a smíšené lesy Supra-Mediterránu

Dvě jehličnaté dřeviny určují ráz těchto poloh - nížeji dominuje již zmíněná *Pinus brutia*, výše *P. pallasiana* (často pojímaná jen jako poddruh od borovice černé). Obě tyto borovice se vyskytují na velmi různých substrátech, pastva a následná eroze v těchto strmějších polohách způsobily značnou degradaci bylinného patra, takže mnohde prakticky chybí. Ve smíšených lesích se setkáme z listnáčů s *Ostrya carpinifolia*, *Quercus cerris* subsp. *pseudocerris*, *Carpinus orientalis*, *Fraxinus ornus* subsp. *cilicica* apod.

6.1.5 Jehličnaté lesy montánního Mediterránu

Lesy tvořící horní hranici lesa v oblasti pohoří Taurus. V západní části pohoří (z. od Antalye) jsou tvořeny převážně druhem *Cedrus libani*, východně od Antalye ve střední části Tauru přistupuje i *Abies cilicica* a *Pinus pallasiana*. Cedr i jedle jsou dřeviny výrazně světlomilné a (zejména cedr) vápnomilné. Jako subdominanta se místy uplatňují statné jalovce *Juniperus excelsa*.

6.1.6 „Agrární“ Mediterrán

Kulturní krajina v Mediterránu je vegetačně „druhá jakost“, floristicky nás však bezesporu zaujme, ať svými plevelovými či ruderálními společenstvy. V olivových hájích se obvykle setkáváme s plevele striktně mediteránními (*Anemone coronaria*, *Ranunculus asiaticus*, *Calendula arvensis*), mnohé druhy rodů z čeledi *Fabaceae* (*Medicago*, *Trigonella*, *Ononis*, *Onobrychis*). V polních kulturách a vinicích se setkáme již s i druhy našimi, nebo alespoň s těmi, které u náscdonedávna rostly (*Vaccaria pyramidata*, *Scandix pecten-veneris*).

6.2 Vegetace náhorní Anatólie

6.2.1 Anatólská lesostep

Tvoří přechod mezi anatólskými doubravami (*Q. pubescens* subsp. *anatolica*, *Q. cerris*, *Q. frainetto*) stepními porosty. Výrazně spásaný a degradovaný biotop tvořený solitérními stromy *Q. anatolica*, z dalších dřevin pak častěji *Pyrus eleaegnifolia*. Bylinné patro tvoří stepní porosty, o nichž je pojednáno v následujících odstavcích.

6.2.2 Anatólská primární a sekundární step

Kontinentální klima Anatólie neumožňovalo na obrovských plochách výskyt stromů. V této oblasti se vyskytovaly primární stepi několika typů; nejčastěji travinná step s dominujícími *Stipa* a *Bromus* (*Stipa capillata*, *S. lagascae*, *Bromus tomentellus*), popř. astragalová step (*Astragalus lycius*, *Acantholimon venustum*, *Onobrychis armena*, *Salvia cryptantha*, *Onosma tauricum*). V pánevních sníženinách pak na zasolených půdách převládala pelyňková step (*Artemisia santonicum*). Tyto stepi byly florogenetickým centrem některých rodů, v první řadě rodu *Verbascum*, ale i *Astragalus*, *Astracantha* (*Astragalus* subg. *Tragacantha*), *Centaurea*, *Acantholimon*.

Značná část původních stepí je přeměněna na zemědělskou půdu, zbylé porosty jsou často přeměněny na porosty polokulovitých a trnitých druhů, které nejlépe odolávají intenzivní pastvě tzv. tragacanthová step. Nejčastěji se setkáme s *Acantholimon* (*A. acerosum*), druhy rodu *Astracantha* (*A. condensata*, *A. microcephala*) a *Astragalus* (*A. angustifolius*). Z řady stepních běžců je nejznámější *Alhagi pseudalhagi*. Jehož kořeny dosahují až 8 m

hloubky! Anatolská step hostí mnoho terofytů a geofytů, schopných obrany proti aridnímu klimatu; na jaře najdeme mnoho kvetoucích druhů rodů *Gagea*, *Muscari*, *Crocus*, *colchicum*, *Ornithogalum*, z dvouděložných mnohé *Brassicaceae*, *Papaveraceae* či *Caryophyllaceae*.

6.2.3 Halofilní vegetace anatólských pánevních jezer

Extrémním podmínkám slaných půd jsou zde nejlépe přizpůsobeny mnohé druhy čeledí *Chenopodiaceae* a *Plumbaginaceae* (*Salicornia*, *Arthrocnemum*, *Halocnemum* resp. *Limonium*, *Armeria apod.*). Vzhledem k obecně posunutě vegetační sezoně slanisek se jich dotkneme je příležitostně.

6.3 Pontická oblast

Tato oblast představuje samostatnou floristickou i vegetační kapitolu s velkou diverzitou společenstev. Naše exkurze se jí dotkne jen okrajově ukázkou pontických bučin s dominantním *Fagus orientalis* a nápadnými pěnišníky v keřovém patře (*Rhododendron ponticum*, *R. flavum*), doprovázenými *Daphne pontica*. Zajímavý je zde častý výskyt lián, zejména *Smilax excelsa* nebo *Hedera colchica*.

7. Mapy rozšíření některých původních dřevin

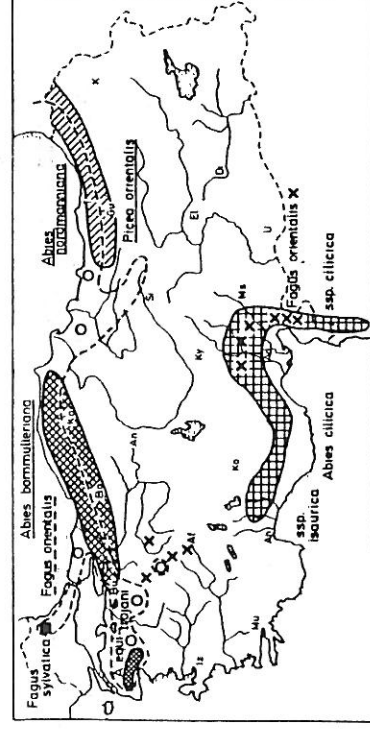

Abb. 15: Areal von *Abies bornmülleriana*, *A. nordmanniana*, *A. equi-trojani*, *A. cilicica* und von *Fagus orientalis* einschließlich südanatolischer Relikte. Das Areal von *Picea orientalis* deckt sich weitgehend mit jenem von *Abies nordmanniana*.

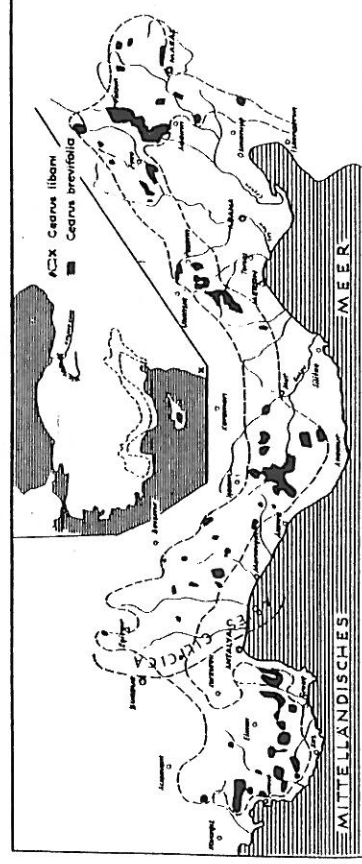

Abb. 16: Areal von *Cedrus libani* mit Schwerpunktorkommen (SEVİM 1953). Die Westgrenze von *Abies cilicica* bei Antalya - Burdur ist eingezeichnet.

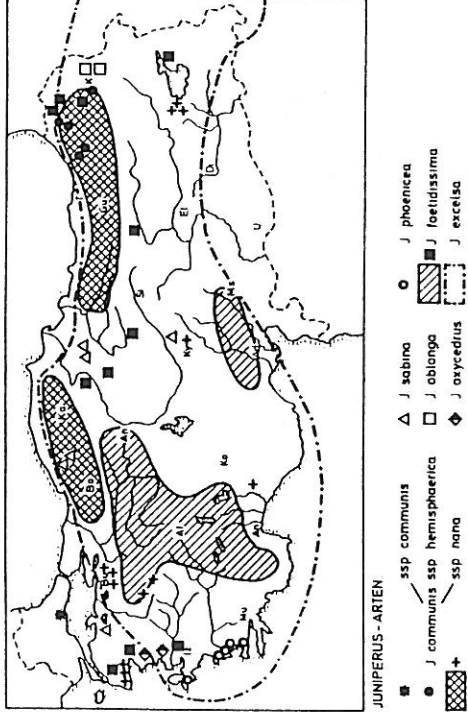

Abb. 17: Verbreitung der Juniperus-Arten (ELIÇIN 1977):
communis ssp. *communis*, *communis* ssp. *hemisphaerica*, *communis*
 ssp. *nana*, *oblonga*, *phoenicea*, *sabino*, *foetidissima*, *excelsa*.
Juniperus oxycedrus ist in der ganzen Türkei verbreitet.

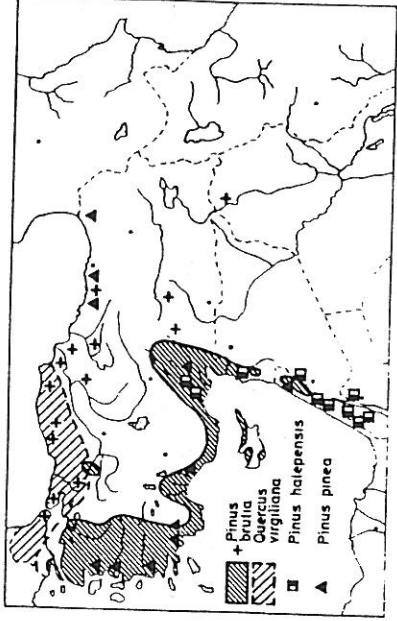

Abb. 18: Areal von *Pinus brutia*, *P. halepensis* und *P. pinea*; ferner *Quercus virgiliana*.

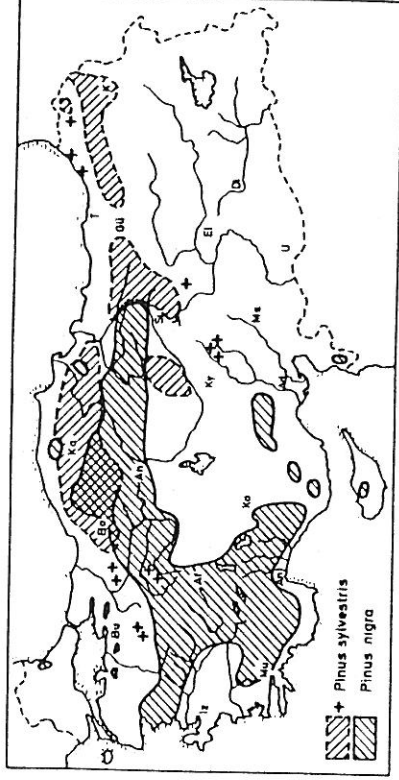

Abb. 19: Areal von *Pinus nigra* und *Pinus sylvestris*.

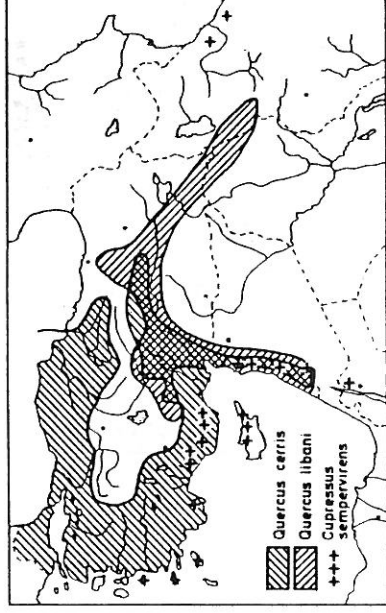

Abb. 20: Areal von *Quercus cerris*, *Qu. libani*, *Cupressus sempervirens*.

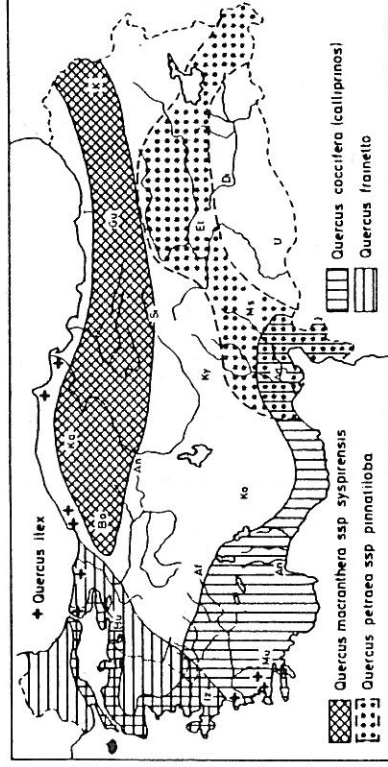

Abb. 21: Areal von *Quercus coccifera*, *Qu. frainetto*, *Qu. ilex*, *Qu. macranthera* ssp. *sypsiensis*.

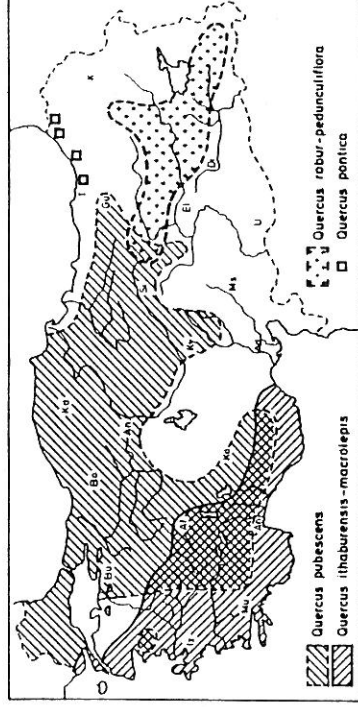

Abb. 22: Areal von *Quercus pubescens*, *Qu. ithaburensis* ssp. *macrolepis* (aegilops), *Qu. robur* ssp. *pedunculiflora* (longipes, ZOHARY 1973), *Qu. pontica*.

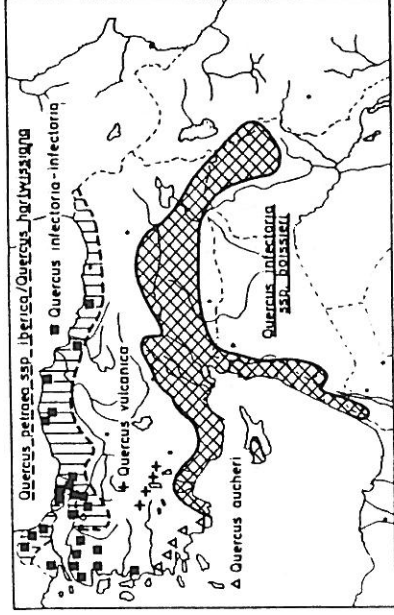

Abb. 23: Areal von *Quercus petraea* ssp. *iberica* (nahezu identisches Areal von *Qu. hartwissiana*), *Qu. infectoria* ssp. *boissieri*, *Qu. infectoria* ssp. *infectoria*, *Qu. aucheri*.

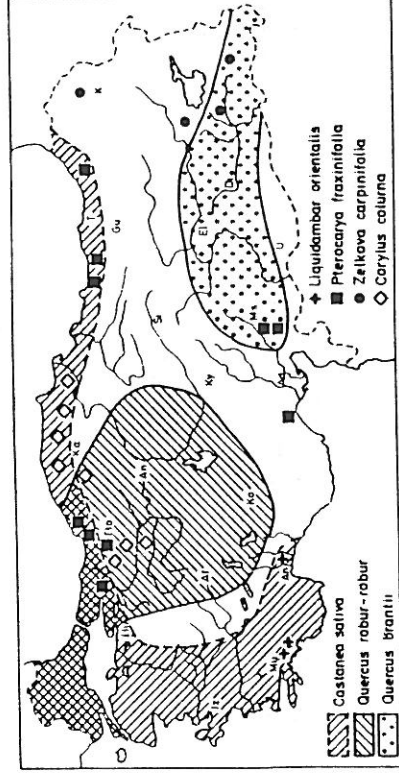

Abb. 24: Areal von *Quercus robur*, *Quercus brantii*, *Castanea sativa*, *Liquidambar orientalis*, *Pterocarya fraxinifolia*, *Zelkova carpinifolia*, *Corylus colurna*.

TURECKÁ republika se nachází na poloostrovech Malá Asie a Balkán. Balkánská levropcká část Turecka (Rumelie) je od části asijské (Anatolie) oddělena průlivy Bospor a Dardanely. Hranice země je z větší části tvořena moří - Černé, Egejské, Levantské, na západě sousedí Turecko s Řeckem a Bulharskem, východní částí Turecka sousedí se Sýrií, Irákem, Iránskem a "SNS". Tato rozlehlá země (780000 km²) je značně hornatá. Od západu na východ se zvedá Anatolská náhorní plošina (1200 m.n.m.) obklopená na severu Pontickými horami (max 3937 m.), na jihu pohorím Taurus (Západní, Střední, Jihví, Východní Taurus)-max 3500 m. Nejvyšší vrcholky Turecka jsou sopečného původu - Velký Ararat 325 m. Turecká pohorí vznikala na přelomu druhohor - třetihor, jde tedy o pohorí alpsko-himalajského systému. Dnes je Turecko tektonicky velmi činnou oblastí. Vzhledem k rozdílným námořským výškám a vlivu moří jsou v této leorelicky subtropické oblasti místa, kde průměrná roční teplota ní teplota je méně než-li 5 stupňů celsia (východní provincie - krajská vysočina) a části, kde průměrná roční teplota osciluje pod 20 stupňů celsia. 3/4 srážek připadají na zimu a časná jaro. Severní a jižní pobřeží mají roční úhrn srážek cca 3000 mm, roční úhrn srážek na západním pobřeží a ve střední části dosahuje sotva 300 mm. Z řek, které patří do povodí výše uvedených moří a Kaspiického jezera jsou nejvýznamnější Eufrát, Tigris, Kura, Harica, Menderes, Seyhan a Ceyhan. Typická jsou pro Turecko bezodtoká, často slaná jezera - Van, Tuz, Beysehir, Iznik.

Turecko má dnes 55 milionů obyvatel, 2x více než-li ve 30. letech. Většina obyvatel žije na venkově, 90 % obyvatelstva jsou Turci, zbytek tvoří Kurdové (3,5 mil), Arabové (0,6 mil), Čerkesové a Gruziní (0,3 mil). Při hranicích sousedních států žijí Řekové, Bulhaři a Arméni. 9% obyvatel jsou vyznavači islámu.

V čele země stojí prezident a prezidentská rada, ústavodárný orgánem je Velké národní shromáždění. Většina politických stran vznikla po roce 1983 (zaháten demokratizační proces). Vládnoucí je nacionalisticko-pravicová Vlastenecká strana, důležité jsou socialisticko-demokratická Lidová strana a nacionalistická Národní demokratická strana. Komunistická strana a bolševické sbory Kurdistánu jsou v současné v ilegální. Turecká republika je rozdělena na 67 provincií, které nesou názvy hlavních měst.

PRVNÍ Dnešní Turecko bylo v historii rozděleno mezi řadu států celků. První osídlení potvrzují archeologické nálezy ze 7. tisíciletí př.n.l. Ve 2. tis. př.n.l. se na severu objevují Chetitové, kteří za dob největšího rozmachu ovládali i Sýrii a Babylonií. Na východě země (Van) vládli v těchto dobách Kartové a Kimarjitoi. Západní pobřeží bylo již od 15. stol. př.n.l. silně pod vlivem Řecka. Střediskem řeckého osídlení byla města Miletos a Troja. Roku 1200 př.n.l. probíhá slavná Trojská válka v ní se střetla města Mykény a Troja. V 1. tisíciletí př.n.l. se hroutí říše Chetitů, rozsoch prodělávají provincie řecké, ve středním Turecku se objevují Frygové a Lýdové. V 6. století vrcholil expanze Peršanů, kteří se vnitrozemím dostávají až k Egejskému moři. Řekové jsou v područí Perzie do roku 333 př.n.l., kdy bylo perské vojsko poraženo Alexandrem Velikým. Řecká území jsou tou dobou spravována z Pergamonu až roku 132 př.n.l. pokračuje poslední pergamský král svou říší Římu. Tak se stává Turecko kveloucí římskou provincií. Roku 330 n.l. (za Konstantina I) se Byzance stává středem říše Římské, v roce 395 pak Východčířská říše (přejmenování na Konstantinopolis). Od 8. století je říše pod náporu vyznavačů islámu, v 11. stol. vzniká první seidsučký stát s hlavní městem Konyou. Seidsučský emirát je stále vystaven naježdům křížových vojsk, kteří se až do 13. stol. snaží dobýt Svatou zemi z rukou "nevěřících". Vítězná křížová výprava je nakonec roku 1204 vedena i proti saské Konstantinopolí. Východčířská říše se tak mění v Latinské císařství, kde vládou Jančvané a Benátčané. Seidsučská říše je v těchto dobách de facto odříznuta od římské říše, Konce 13. století pronikají na území vyčerpané říše Kizilčukové vedení sultána "tygra". Roku 1300 se objevují navýhodě Turecka Osmané, kteří pocházejí z oblasti Sítěrní Asie. Roku 1326 se stává středem říše Osmané Bursa u Marmarského moře. V polovině 14. století definitivně zaniká Seidsučská říše. Po té se Osmané (Murad I) obrací na Balkán, kde jsou roku 1399 zastaveni na Kosové poli. Osmané výboje v Evropě pokračují dobývají Řecko, ale roku 1402 je Osmané říše napadena Mongoly (Tatar), kteří prorážejí až do Bursy. Po létech zápasů o osmanský trůn začíná opět období výbojů, které vrcholí roku 1453 dobytím dlouho obléhané Konstantinopole, která je přejmenována na Istanbul. V 16. století Osmané dobývají Persii a Egypt, osmanský sultán se stává kalifem, duchovní vůdce vyznavačů Alláha. Patrně nejslavnějším sultánem byl Sulejman II, jehož vojska po vítězné bitvě u Moháče r. 1526 stanula až u hran Vídne. Zajímavostí je Sulejmanův zákoník, podle něj se říše řídila do 20. století. V 18.-19. století prestiž Turecka klesá, moc sultánů je oslabována vnitřními rozpory, Turci ztrácejí Krym. Roku 1818 je poražene Turecko rozděleno na okupační zóny, 1923 byla podepsána Lausannská smlouva zaručující hranice dnešního Turecka. 1922 je svržen sultanát, 1923 vyhlášena republika. Nejvyšším představitelům Turecka se stává Keal Mustafa, známý jako Otce Turků - Atatürk. Proslul řadou reforem - zavedení gregoriánského kalendáře, latinky, připojení příjmení k tradičnímu jmenu každého občana, zákaz halení tváře u žen, zákaz nošení fezu, zrušení islámu jako státního náboženství. Roku 1931 podepsalo Turecko smlouvu o přátelství se SSR (obchod se zbraněmi, genocida 4 milionů Arménů a pozor Kurdů). Za 2. světové války zastává Turecko pozici neutrálního pozorovatele, roku 1944 se stává na pozici vítězových mocností. Po válce prodělává mohutný ekonomický rozvoj, roku 1955 vstupuje do NATO. Roku 1960 okládá zeai státní převrat. Začíná Týparská krize, která vrcholí roku 1974 obsazením severního Sýrieu. V 70. letech roste stávkové hnutí a vlna terorismu na východě země, což vystupuje ve volenský puč (1980). Jsou zakázány politické strany, vyhlášen výjimečný stav. Situace se rapidně uklidňuje, roku 1992 je přijata nova

ústava, zvolen nový prezident a začal čekat ekonomicko-politická konjunktura trvající déle než 10 let.

KULTURA A UMĚNÍ Nejstaršími památkami lidské činnosti jsou nálezy z doby kamenné (surova v Istanbulu), následně jeskynní malby v okolí Anhalve a nálezy kopířek od jezera Burtur. Říse Chalivů ada kromě písma rozličného Bezičeha Hrozny začala znázorňovat sošky bohů, bohy a zvířata, nádob, základy budov a kamenné Pázdňiky (Karatápe, Karas, Jozakale). Slepěné jako pozůstatky osídlení Karů, Paršanů, Lyků, Lydů a Eryzů je většina ohledně pázdňických psaní dnes v muzeích v Istanbulu a Ankaře. Antických psanítek, především architektonických, se na pobřeží Malé Asie našlo snad více než 11 v současné době. Říse dohrady (Izair, Efasos, Troja, Pergamon, Mileos, Aspandos, Side...) Vrochota byzantského umění je dočasné katedrála zya Sofia. Pro selžucké stavby je typická jeaná ornamentika a mozaika zdobící jinak kómbné stavby (mešity, minarety, mezesy, karavanseraje). Osmanké mešity lze rozdělit do dvou skupin. Velké (světelné) a všechny (mešity). Velká mešita se skládá ze slepového nádvorí (hanan), jehož centrum je kašna pro rituální omývání (sadirvan), a z oslibleby, kde se nachází minaret (výhledek směřující k Mece) a kazatelna pro čtení súr z Koránu. V Turecku je dnes povinná školní docházka od 7 do 12 let, možnost pokračovat ve studiu je dostatek. 80% úmí negramotnost 60. let byla takzvaná poláčená.

ISLÁM je státní a náboženská náboženská, které bylo zavlečeno na území západní Afriky v 7. století n. l. Korány islámu sahají do 6. století n. l., kdy se v Mece v chudé rodině narodil pozdější "prorok" Mohamed (Muhammad, Mekka, 570 n. l.) Nejprve se živil jako průvodce karavan. Na svých cestách se seznámil s náboženstvími židů i křesťanů. Svůj život zasvěcuje hledání boha pro arabský svět, nakonec se sám prohlašuje za posla božského, boha Allaha (Aláh). V Mece však nepřerazil a tak se svými 70-ti přívrženci odchází roku 622 do Mediny. Doba, kdy pučoval (Hidžra) se používá jako počátek islámského letopočtu - rok 0. Po sarti prorokově roku 622 se islám rychle šířil - na západě do Maroka a Španělska, na jihu až k rovníku, na severu na Balkán, na východě zasahuje do Indie a Číny. Dnes se k víře v Aláha hlásí 0,5 miliardy lidí. Allaha uznávají jako boha jediného, všemohoucího, věčného, stvořitele světa a člověka, Muhammad je považován za proroka božského.

Muslimové (vznavači Aláha) mají několik životních povinností: 1) ve svém vyřčení a skutcích se nesmí postavit proti dogmatu že "není boha, kromě boha jehož prorokem byl Mohamed"; 2) zodiání 5-krát denně - před východem slunce, v poledne, odpoledne, při slunce západu a 2 hodiny po západu slunce a to vždy směrem k Mece 3) každý muslim, kterému to prosředky dovolí má vykonat alespoň jednou v životě pouť do Meky (Hads) 4) zachovávat postní měsíc Ramadán, kdy je od rozbrusku do souzraku zakázáno jíst, pít, kouřit a těže pracovat.

Postní prorokově bylo sebráno 114 spisů (Sury), které tvoří Korán, svatou knihu. Islámu zcela chybí struktura církve, takže instituce. Existují dva základní islámské proudy - Sunnité (v Maroku) a Šiité. Existuje i množství sekt, které jsou zakázány. Zvláštní pozornost zasluhuje arabůvé, lidé, kterým se přisuzují výjimečné schopnosti nebo lidé, kteří se za svůj život proslavili význačnými činy. Nad jejich hrobů, které jsou často v otevřené krajině býva postavena větší či menší stříška (kopule).

Měna Turecká lira TL (USD - 2500 TL)

Velvyslanectví ČSFR - Ankara, Cankaya Caddesi 259-261 tel. 123037

Gen. konzulát ČSFR - Istanbul, Macak Balak Caddesi, Draculu Apartament 61 tel. 482137

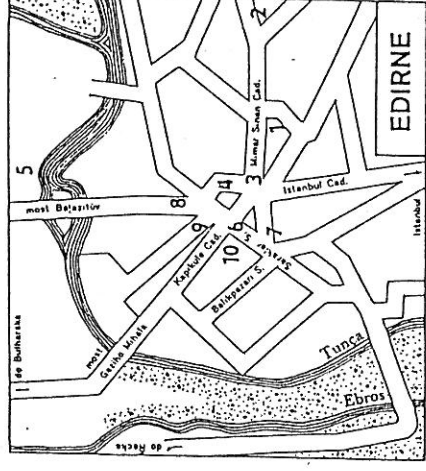
Kuzaa otevřena 10-19 ho. (polední pauza), obchody 9-13 a 14-19 (někde 16-20), banky (9-12 a 14-17)

Ceny: veľa 400 TL, 100 g sýr 1000 TL, 1 l vody 1000 TL, 1 kg zeleniny 800 TL, polévka 1500 TL, čaj 400 TL, veľké jídlo 5000 TL

Pobry den	Mezhaba	Na shledanou	Allaha isardalik	Dakuji	Tessekir ederia
Ano	evet	Ne	Hayir	Kde je	Mevade ikamet
zakaz	Yasak	Merouasim	Anlanyioruz		
1 bir	2 iki	3 uc	5 bes	10 an	40 kirk

EDIRNE (DRINOPOL) 75000 obyvatel. Město založeno Thráky na místě karavánní zastávky a přístavu. Římský císař zde nechal postavit Hadrianopolis, která byla nejdříve vypálena křižáky, později obléhána Mongoly. Krátce se stává město sídelním městem Osmanů, odsud je dobýván Istanbul. Po té město získací svůj význam.

- 1) Sellaova mešita ze 16. století, průměr kopule 31 metrů, výška stejná jako u chrámu Aja Sofija
- 2) Muradova mešita z 15. století, zemitřesením zničené minarety byly dostavěny v roce 1960.
- 3) Stará mešita (Eski Camii) z 15. století. Kaligrafické nápisy na zdech jsou citáty z koránu.
- 4) Mešita Uo Serefeili z 15. stol.
- 5) Bayazil mešita, nedaleko mostu Bayazil.
- 6) Becestan - krytá tržnice
- 7) Karavanserai - Růstem Pasa Hani
- 8) Lázně oifte Hammam
- 10) Bazar paši Alliho (Ali Pasa Carsisi)

ISTANBUL (Stambul, Byzantion, Konstantinopolis, Cařihrad) Největší (6 milionů obyvatel) město Turecka, obchodní centrum země do roku 1903 hlavní město. Jedine město na světě ležící ve dvou světadících, na obou stranách Bosporu. Původně na místě dnešního Istanbulu leželo město **BYZANTION** (7. stol. př.n.l. - Dórové) Roku 340 se stává sídelním městem Římské říše a roku 345 hlavní městem Východořímské říše, tehdy je přejmenován na Konstantinopolis. 1204 je město dobyt a vytrancováno křižáky. Roku 1453 je město dobytě Osmany, přejmenováno na Istanbul. Sultán se zavazuje nezabráňovat obchodu a křesťanskému životu, zaštiná období kulturního rozkvětu Istanbulu. V 19.-19. století za období lokálních válek křesť. živoci úroveň ve městě.

BYZANTSKÉ PAMÁTKY

- 1) Aja Sofia (Aya Sofija) Vstupné 10 000 TL. Roku 325 (Konstantin I.) započato se stavbou modlitebny. 404 a 502 chrám vyhořel. Na troskách nechává císař Justinian I. vystavět chrám, který předal Salamounův chrám v Jeruzalémě. 5 let zde pracovalo 10 000 dělníků. Njemby jsou podírnány sloupy z Efesu a Balbeku. Při stavbě bylo spotřebováno 36 tun zlata. Roku 553, 557, 558, 896 byl chrám poškozen zemetřesením. 1204 byl vyražen křižáky. Po dobytí křižáky byl přestavěn na mešitu, sáz sultán dohlížel nad provedením. Od roku 1934 je zde muzeum.
- Kolea Aja Sofii je zeď a stavby převážně osmanského období, např. sauzolea princů. Před vchodem do chrámu jsou vykopávky původního chrámu. Bronzové vstupní dveře jsou z roku 880. Dále následuje Harlex, vstupní chodba dlouhá 60 metrů s výzdobou justiniánské éry. Délka vlastního kostela je 82 metrů, šířka 28 metrů. Plochou 7500 m² se řadí k nejrozsáhlejší křesťanské stavbě světa. Výška kopule je 55 metrů, průměr 31 metrů, kopule spočívá na 4 pilířích, v bocích je prolezeno 40 oken zajišťujících osvětlení. Zelené sloupy po obou stranách lodí podlézejí z artaičina chrámu v Efesu, červené pak z Balbeku. Nejstarší mozaiky pocházejí z 9. století. Na pilířích nesoucích hlavní kopuli je 8 tabulí o průměru 7,5 metru, kde je na zelené podkladě zlatý kaligrafický písem napsáno jméno Aláhovo, prorokovo a prvních kalifů. Na "placích sloupů", který je z porovitého kamene se sráž vzdušné vlhkost, kapky jsou jíány v cisterně.
- 2) Hipodrom byl založen Saplaxase Severa podle vzoru římského círků. Zavedy koni a vozů zde mohlo sledovat souhlasné až 100 000 diváků. Císařská lóže byla zdobena bronzovými sochami koní, které dnes zdábi chrám sv. Marka v Benátkách. Hipodrom sloužil též jako místo oslav, poprav a jako poradní sídlo. Výzoba: Egyptský obelisk z 2. tisíciletí př.n.l. vysoký 25 metrů. Obelisk "Orne Súdus" byl postaven v pol. 10. stol. z vápenových bloků, vysoký je 32 metrů. Hráf sloup (Viliani Súdus) skládající se ze tří částí (těl hadů) pochází z roku 479 př.n.l. (Delfy), byl vytvořen na oslavu vítězství Řeků nad Persany u Salamin a Platarií.
- 3) Cisterna Yerebakan sloužila jako zásobárna pitné dešťové vody v době obléžení a zničení akvaduktů. Pochází ze 6. století. Její klenba je nesená 336 osm metrů vysokými sloupy. Plocha 141x73 metrů.
- 4) Valentinův akvadukt (Burdogan Kaseri) vedl vodu z pohori Alibeykoy do velké kašny a do císařského paláce.
- 5) Spálený sloup (Cerberillas) ze 4. století byl vystaven z kvadrů Apolonova chrámu v Říse. Původní výška byla 50 m, na vrcholu stála socha Konstantina I.
- 6) Sloup vítězství nad Góty je vysoký 19 metrů, na vrcholu je korintská hlavička. Byl postaven na oslavu bojů Claudia II. proti Góty u Říse.
- 7) Bukuleonský (Mořský) palác, dříve rezidence císařů, dnes jen ruiny.

8) Malá Aza Sofiya (Edolet A.S.) ze 6. století je zasvěcena dvojici světců, patronů císaře Justiniana.

OSMERSKÉ PAMÁTKY

9) Modrá mešita (Sultan Ahmet Camii) ze 17. století je největší muslimskou modlitebnou Istanbulu, oásud vycházelí pouťáci do Mekky. Je to jediná islámská stavba s 6-ti minarety. Štítá se z modlitebny (64x72 metrů, průměr kopule 22 metrů, výška 43 metrů, 260 oken, minaráb z bránců a dílokků posvátného kaene Kaba z Mekky), sloupovéhó nádvorí a mauzolea.

10) Mešita pašá Mehmeda Sokoloviče (Sokollu Mehmet Paşa Camii) ze 16. století byla vystavěna pro velkovezira Sokoloviče (pův. z Hercegoviny). Pozoruhodná keramická výzdoba.

11) Mešita pašá Rústema ze 16. století se honosí nejvyšší kopulí ve městě.

12) Sulejsanova mešita ze 16. století je prý nejkrásnější ve městě. Moslitebna obklopena čtyřmi minarety, 24 sloupů antického původu nese 28 kopulí. Hlavní sál modlitebny je kryt kopulí o průměru 26 metrů a výšce 53 metrů. X mešitě patří i hřbitov z mauzolea, kde leží sultán Sulejman a jeho nejmladší žena Roxelana.

13) Nová mešita (Yeni Camii) ze 17. století je pozoruhodná především jerně řešeným nádvorím.

14) Princova mešita (Sahzade Camii) byla vystavěna sultáem Sulejmanem na parádíku syna Mehmeda.

15) Mešita Kuruosmaniye Camii byla v 18. století vystavěna v barokním slohu.

16) Palác Topkapí (Topkapı Sarayı) byl vystavěn v 16. století na místě bývalé řecké akropole. Vstup do paláce je za chrámem Aya Sofya u studny Ahmeda IV. Ve výklencích brány byly vystavovány hlavy popravených. Na nádvoří je chrám sv. Ireny, do otevíření áje Sofie hlavní křesťanský chrám. V prostorách brány Orta Kapi byli vězněni odsouzení na smrt. Částí paláce je audiencní síň, kuchyně (2000 jídel denně), škola princů, obydlí eunuchů a samozřejmě harém. Osu sultánovy ložnice tvoří Zlatá cesta, odkud se odbočovalo do kornat sultánových kanželek (celkem 400) a do "Zlatých klecí" - kornat (vězení) princů. Součástí komplexu je knihovna Ahmeda III z 18. století se 4000 svazků, dva největší smaragdy na světě (po 3.5 kg) a diamant Kasikoi (86 perletí a stonovinou, zlaté svícný se 6000 diamanty, dva největší smaragdy na světě (po 3.5 kg) a diamant Kasikoi (86 karátů). V Době relikvií jsou uloženy islámské relikvie (Mohamedův luk apod.) Prohládká trvá cca 3 hodiny.

17) Leandrova věž z 5. stol. př. n.l. byla tradičně řeckou, byzantskou a osmanskou celnicí, odsud bylo možno natáhnout řetěz uzavírající Bospor.

18) Univerzita leží na nasešší svobody v budovách ministerstva války z 19. století.

19) Bajazidova věž z 19. století je vysoká 60 metrů, z terasy výhled na město.

20) Velký bazar (Kapalı Carsisi) je tradičně původně dřevěné (Byzance), dnes kamenné (sbořelo v 17. století). Přes noc a v neděli zavřené, prohlídka trvá min. 2 hodiny.

21) Egyptský bazar (Misir Carsisi) ze 17. století je tradičně místem pro zboží východu (koření, maso apod.)

22) Galatský most vede přes záluku Zlatý roh (Halic). Původně zábrzež bylo postavit most kamenný (projekt Michelangelol), pak byl postaven most dřevěný a nakonec pontonový, který lze rozpojit a otevřít tak cestu lodia. Je dlouhý 470 metrů, široký 20. v nižším patře je mnozíslví kavárna a stylových restaurací.